

الگوی اخلاقی روابط همسرانه در قرآن

محمدرضا جباران

www.ketab.ir

الگوی اخلاقی روابط همسرانه در قرآن

محمدرضا جباران

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۱

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

طراح جلد: رویانگاران

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: جباران، محمدرضا، ۱۳۳۷.
عنوان و نام پدیدآور: الگوی اخلاقی روابط همسرانه در قرآن / محمدرضا جباران.
مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۲۹۴ص.

شابک: ۷- ۵۴۳- ۱۰۸- ۶۰۰- ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: زناشویی در قرآن.

موضوع: Marriage in the Qur'an

موضوع: اخلاق اسلامی جنبه‌های قرآنی.

موضوع: Islamic ethics – Qur'anic teaching

موضوع: زناشویی ارتباط جنبه‌های مذهبی – اسلام.

موضوع: Communication in marriage – Religious aspects – Islam

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: BP ۱۰۴

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۹۰۰۸۹۷۱

این کتاب یا کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهبشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۷
الف) ضرورت تحقیق.....	۱۸
ب) اهداف تحقیق.....	۱۹
پ) سؤالات تحقیق.....	۱۹
ت) فرضیه تحقیق.....	۲۰
ث) روش تحقیق.....	۲۱
ج) سازمان مباحث.....	۲۲
ح) نوآوری.....	۲۲
فصل نخست: کلیات	۲۳
گفتار نخست: مفهوم‌شناسی.....	۲۳
۱. الگو.....	۲۳
۲. اخلاق.....	۲۵
۳. روابط همسرانه.....	۲۶
گفتار دوم: پیشینه‌شناسی.....	۲۷
جمع‌بندی فصل نخست.....	۳۰
فصل دوم: مباحث مربوط به اخلاق همسرانه در قرآن کریم	۳۳
گفتار اول: بسامد اصول اخلاقی.....	۳۳
۱. طرح‌واره‌ها.....	۳۴

- ۳۴..... ۱.۱. طرح‌واره سوره بقره.....
- ۳۴..... ۱.۱.۱. مقطع تشکیل خانواده.....
- ۳۴..... ۱.۱.۲. مقطع اداره زندگی.....
- ۳۵..... ۱.۱.۳. مقطع جدایی.....
- ۳۶..... ۱.۱.۴. مقطع پس از جدایی.....
- ۳۶..... ۱.۴.۱. احکام فقهی.....
- ۳۶..... ۱.۱.۴. احکام اخلاقی.....
- ۳۷..... ۱.۲. طرح‌واره سوره نساء.....
- ۳۷..... ۱.۲.۱. مقطع تشکیل خانواده.....
- ۳۷..... ۱.۲.۱.۱. احکام فقهی.....
- ۳۸..... ۱.۲.۱.۲. احکام اخلاقی.....
- ۴۳..... ۱.۲.۲. اداره زندگی.....
- ۴۳..... ۱.۲.۲.۱. احکام فقهی.....
- ۴۴..... ۱.۲.۲.۲. احکام اخلاقی.....
- ۴۴..... ۱.۲.۳. مقطع جدایی.....
- ۴۴..... ۱.۲.۳.۱. احکام فقهی.....
- ۴۵..... ۱.۲.۳.۲. احکام اخلاقی.....
- ۴۵..... ۲. مفردات.....
- ۴۵..... ۲.۱. تشکیل خانواده.....
- ۴۵..... ۲.۱.۱. احکام فقهی.....
- ۴۶..... ۲.۱.۲. احکام اخلاقی.....
- ۴۶..... ۲.۲. مقطع مدیریت خانواده.....
- ۴۶..... ۲.۲.۱. احکام فقهی.....
- ۴۶..... ۲.۲.۲. احکام اخلاقی.....
- ۴۷..... ۲.۳. مقطع جدایی.....
- ۴۷..... ۲.۳.۱. احکام فقهی.....
- ۴۸..... ۲.۳.۲. احکام اخلاقی.....
- ۴۸..... گفتار دوم: بسامد میانی اخلاق خانواده.....
- ۴۹..... ۱. میانی خداشناسی.....
- ۵۲..... ۲. میانی جهان‌شناسی.....

۳. میانی انسان‌شناسی ۵۳
۴. میانی دین‌شناسی ۵۴
- جمع‌بندی فصل دوم ۵۵

فصل سوم: الگوی اخلاقی قرآن در مقطع تشکیل خانواده (ازدواج) ۵۷

- گفتار اول: میانی ازدواج در قرآن کریم ۵۷
۱. منشأ زوجیت ۵۸
۲. مفهوم زوجیت در قرآن ۶۰
- ۲-۱. تحلیل آیات ۶۱
- ۲-۲. جدول کاربرد ماده (ز و ج) در قرآن ۶۱
- ۲-۳. نقد نظریه تفسیری رقیب ۶۲
- ۲-۳-۱. ناسازگاری نظریه رقیب با ظاهر آیات ۶۲
- ۲-۳-۲. ناسازگاری نظریه رقیب با هدف آیات ۶۳
۳. وحدت و تعدد زوج ۶۳
۴. ازدواج امری اجتماعی ۶۴
- گفتار دوم: اهداف ازدواج در قرآن کریم ۶۶
۱. اهداف‌شناسی ازدواج ۶۷
- ۱-۱. وضعیت مطلوب کنشگر ازدواج ۶۷
- ۱-۱-۱. آثار اجتماعی ازدواج ۶۷
- ۱-۱-۱-۱. تکثیر و تداوم نسل ۶۸
- ۱-۱-۱-۲. حمایت و مراقبت ۷۱
- الف. مراقبت بزرگ‌سالان از کودکان ۷۲
- ب. مراقبت جوانان از سالمندان ۷۲
- ج. مراقبت اعضای سالم از اعضای بیمار ۷۴
- د. حمایت متقابل اعضای توانا ۷۴
- ۱-۱-۳. روابط خویشی ۷۶
- ۱-۱-۳-۱. آثار فردی ۷۶
- ۱-۱-۳-۲. آسایش جنسی (رفع غنت) ۷۶
- ۱-۱-۳-۳. آرامش (سکون) ۷۷

۲۹	..... رشد	۱-۱-۲-۳
۸۰	..... درباره وضع موجود	۱-۲
۸۲	..... هدف‌گذاری ازدواج	۲
۸۴	..... گفتار سوم: بسترها و زمینه‌های تحقق ازدواج	
۸۴	..... ۱. اجتناب از زشتی‌ها	
۸۷	..... ۲. محافظت از حریم‌ها	
۸۸	..... ۳. محافظت از پیوندها	
۸۸	..... ۴. محافظت از قداست روابط	
۸۹	..... ۵. مراعات عاطفه انسانی	
۹۱	..... گفتار چهارم: فرایند تحقق ازدواج در قرآن کریم	
۹۲	..... ۱. مراعات محدوده انسانی همسرگزینی	
۹۳	..... ۲. احراز صلاحیت همسری در طرف مقابل	
۹۳	..... ۳.۱. رشد	
۹۴	..... ۳.۲. کفالت بین همسران	
۱۰۰	..... ۳.۳. رضایت	
۱۰۲	..... ۳. اجتناب از شیوه‌های ناپسند همسرگزینی	
۱۰۲	..... ۳.۱. ارشبری (کالانگاری)	
۱۰۳	..... ۳.۲. زنا و دوست‌بازی	
۱۰۵	..... ۳.۴. پرداخت مهریه و اجرای سنت نکاح	
۱۰۵	..... ۴.۱. انواع نکاح	
۱۰۵	..... ۴.۱-۱. ازدواج دائم	
۱۰۶	..... ۴.۱-۲. ازدواج موقت	
۱۰۷	..... ۴.۲. مهریه	
۱۱۲	..... جمع‌بندی فصل سوم	

فصل چهارم: الگوی اخلاقی قرآن در مقطع اداره خانواده ۱۱۳

۱۱۳	..... گفتار اول: میانی اداره زندگی مشترک در قرآن کریم
۱۱۴	..... ۱. زن به مثابه عضو ثابت سازه زوجیت
۱۱۸	..... ۲. مرد به مثابه سرپرست سازمان خانواده
۱۲۱	..... ۳. زن محافظ کیان سازه و منافع سازمان

۱۲۵	گفتار دوم: اهداف اداره زندگی مشترک در قرآن کریم
۱۲۵	۱. خوشبختی
۱۲۷	۲. کمال
۱۲۹	گفتار سوم: بسترها و زمینه‌های اداره زندگی مشترک در قرآن کریم
۱۳۰	۱. التزام به معروف
۱۳۱	۲. مراعات تقوا
۱۳۱	یک. مرآده جنسی همسران
۱۳۲	دو. مصالحه برای پرهیز از اعراض و ناسازگاری
۱۳۳	سه. رفتار با همسران (ویژه مردانی که چند همسر دارند)
۱۳۳	۳. احسان
۱۳۴	۴. محبت
۱۳۵	۵. مراقبت
۱۳۵	۶. مراقبت مادی
۱۳۶	۷. مراقبت معنوی
۱۳۹	۸. حمایت
۱۴۲	۹. سازش
۱۴۲	۹-۱. مصالحه
۱۴۵	۹-۲. بخشیدن یکدیگر
۱۴۶	۱۰. هماهنگی (مشورت)
۱۴۷	۱۰-۱. مشورت وصف ایمانی
۱۴۷	۱۰-۲. کارکرد ماورایی مشورت
۱۴۸	۱۰-۳. انسان نیازمند مشورت
۱۴۸	۱۰-۴. دانسته‌های متفاوت زن و مرد
۱۴۹	۱۰-۵. مشورت همسران در قرآن
۱۵۰	۱۰-۶. نظریه مردانه‌بودن مشورت
۱۵۰	۱۰-۶-۱. نظریه در پیشگاه قرآن
۱۵۱	۱۰-۶-۲. مستندات روایی نظریه
۱۵۱	۱۰-۶-۳-۱. بررسی سندی روایات
۱۵۴	۱۰-۶-۳-۲. بررسی دلالت روایات

- ۱۵۸ ..... گفتار چهارم: فرایند اداره زندگی مشترک در قرآن کریم
- ۱۶۲ ..... جمع‌بندی فصل چهارم
- ۱۶۵ ..... **فصل پنجم: الگوی اخلاقی قرآن در مقطع جدا شدن (طلاق)**
- ۱۶۵ ..... گفتار اول: مبانی طلاق
- ۱۶۵ ..... ۱. طلاق به مثابه امری اجتماعی
- ۱۶۷ ..... ۲. جواز طلاق
- ۱۶۸ ..... ۳. مرجوحیت طلاق غیر ضروری
- ۱۷۳ ..... ۴. صورت ضرورت و حکم طلاق در این صورت
- ۱۷۵ ..... ۵. هدف‌مندی طلاق
- ۱۷۶ ..... گفتار دوم: اهداف طلاق
- ۱۷۹ ..... گفتار سوم: بسترهای طلاق
- ۱۷۹ ..... ۱. مراعات معروف
- ۱۸۰ ..... ۲. حفظ مسالمت و دوستی
- ۱۸۰ ..... ۱-۲. پس‌نگرفتن مهریه
- ۱۸۵ ..... ۲-۲. متعه
- ۱۸۶ ..... ۳. مسابقه نیکی (احسان)
- ۱۸۸ ..... گفتار چهارم: فرایند طلاق
- ۱۸۸ ..... ۱. مراعات وقت
- ۱۹۰ ..... ۲. اشهاد
- ۱۹۱ ..... ۳. تمتع و اجرای صیغه
- ۱۹۲ ..... جمع‌بندی فصل پنجم
- ۱۹۵ ..... **فصل ششم: الگوی اخلاقی روابط همسرانه در مقطع پس از طلاق**
- ۱۹۶ ..... گفتار اول: مبانی زندگی در مرحله پس از طلاق
- ۱۹۷ ..... ۱. ایمان به خدا و زندگی اخروی
- ۱۹۹ ..... ۲. اعتقاد به برنامه الهی
- ۲۰۲ ..... ۳. ایمان به تقدیر الهی
- ۲۰۳ ..... ۴. باور به علم بی‌نهایت الهی
- ۲۰۴ ..... ۵. اعتقاد به تأثیر اعمال در زندگی

■ پیشگفتار ■

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و متریقی اسلام به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سو باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی پژوهشی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله‌علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی فکری، دانشگاهی - حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیر دولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»، «نظام‌های

اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند. پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه اقتصاد، فقه و حقوق اسلامی، سیاست، اخلاق و مدیریت اسلامی است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌نماید:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛
۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛
۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدرسانان به بنویسان امور و بستر سازی برای تحقق کامل تر نظام‌های اسلامی؛
۴. تحقیق در باب مسائل مستحدثه به انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپدای فقهی؛
۵. پاسخگویی به شبهات مطرح در باب فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛
۶. شناخت و نقد علمی مکاتب و نظامات معارض.

یکی از حوزه‌های معرفتی مورد اهتمام ویژه در پژوهشگاه، خاصه در گروه‌های پژوهشکده نظام‌های اسلامی که با عنایت ویژه جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای محمدرضا جباران عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی دنبال می‌شود، حوزه مطالعاتی «اخلاق کاربردی با اولویت اخلاق خانواده» است.

این حوزه مطالعاتی از بایدها و نبایدهای اخلاقی اسلام در حوزه خانواده بحث می‌کند و با استفاده از توانایی‌های کاربردی برای تعارض‌های اخلاقی درون‌خانوادگی راه حل ارائه می‌کند. بر این اساس مطالعات این حوزه در دو بخش کلی صورت می‌گیرد:

الف) تبیین نظام ارزشی خانواده بر مبنای اخلاق اسلامی

ب) حل تفریخ تعارض‌های اخلاقی در حوزه خانواده

کتابی که پیش روی شماست، حاصل پژوهش جناب آقای محمدرضا جباران و عهده‌دار استخراج و معرفی الگوی اخلاقی قرآن کریم در حوزه روابط همسرانه است.